

רח' המ"ג 5 ירושלים
www.erezhemdah.org
halachapsuka@erezhemdah.org

פסקי דין אקטואליים
בענייני חושן משפט

ב"ה, עיה"ק ירושלים ת"ו

גליון מספר 50, ז בכסליו תשס"ט

גם השבוע נמשיך לעסוק בנושא נזיקין.

ציינו בשבוע שעבר, שעמדת בתי הדין ביחס לחיוב על נזקי גרמא ועגמת נפש השתנתה בשנים האחרונות. בשטרי הבוררות המקובלים כיום, בתי הדין שומרים לעצמם את הזכות לחייב על נזקי גרמא, על הוצאות משפט וכדומה.

השינויים שבתי הדין יוצרים ע"י הוספת סעיפים בשטרי הבוררות המקנים לבתי הדין אפשרויות שאינן קיימות במסגרת ההלכה, מעוררים שאלה - האם שינויים אלו אינם מרוקנים את המושג 'דין תורה' מתוכן?

חשוב לשים לב, שלמרות שלבתי הדין ישנה היכולת, מכוח הסכם הבוררות, לחייב על נזקי גרמא, בפועל קיים הבדל בפסיקה בין בתי הדין לבתי המשפט, בעניין תשלומי נזיקין בגרמא. ככלל, בתי הדין מחייבים על נזקי גרמא רק כשיש כוונה להזיק או לכל הפחות רשלנות פושעת. נוסף על כך, הם מחייבים בדרך כלל בנזקים אלו, רק בחלק מהנזק כולו. כך בא לידי ביטוי השוני בין דין תורה ובין החוק האזרחי, אף שלכאורה בתי דין נטלו לעצמם את הזכות לחייב על כל נזק של גרמא.

נשמח לקבל פסקי דין נוספים, על מנת שנוכל לפרסמם בעתיד. תגובות ופסקי דין יש לשלוח לכתובת halachapsuka@gmail.com.

המערכת:

הרב יואב שטרנברג

הרב עידו הבר, הרב אייל פישלר, הרב עקיבא כהנא

פסקי הדין המתפרסמים ב'הלכה פסוקה', אינם מבטאים את עמדת בית הדין 'משפט והלכה בישראל', וכמו כן אין לראות בפרסומם משום ייעוץ הלכתי או משפטי. מטרת הפרסום היא לעורר דיון הלכתי בין הקוראים. למעוניינים לעשות מנוי (חינם) לבטאון, נא לשלוח מייל לכתובת: halachapsuka@erezhemdah.org
בקרו באתר הלכה פסוקה HalachaPsuka.googlepages.com

רוצים לחתום חוזה לפי ההלכה?

פנו אל: **"משפט והלכה בישראל"**

טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

העקרונות ההלכתיים העולים מפסקי הדין בגליון

1. פיצוי על הפסד פרמיה של ביטוח רכב / בית הדין לממונות מעלה אדומים

- א. ניזק שרכושו מבוטח, רשאי לתבוע את תשלום הנזק מן המזיק אף אם הוא יקבל גם את דמי הביטוח מחברת הביטוח.
- ב. ניזק יכול לתבוע מהמזיק את ההפסדים העקיפים שנגרמו לו, במידה ועל הנזק עצמו הוא מקבל פיצוי מחברת הביטוח.
- ג. מזיק שנהנה מהנזק, חייב לשלם על הנזק אף אם ההנאה כשלעצמה אינה מחייבת תשלום.
- ד. לחלק מהדעות, ניתן לחייב על נזקי גרמא, במידה ומדובר בנזקים שכיחים.

2. עיסקה שנערכה באמצעות מתווך / בית הדין לממונות גזית שדרות

- א. ראובן שערך עיסקה עבור שמעון עם לוי, אם המחוייב כלפי לוי הוא ראובן, התחייב שמעון לראובן כל התחייבות שיש לראובן כלפי לוי.
- ב. על פי האמור בסעיף א, אם מעשיו של שמעון יגרמו לראובן לשלם ללוי, הרי שמעון חייב לשלם לראובן מכח ההתחייבות, ואינו נפטר מדין 'גרמא'.

3. פיצויים על אבדן ימי עבודה / בית הדין לממונות גזית שדרות

- א. עצמאי שטוען שהפסיד ימי עבודה באשמת אדם כלשהו, חייב להוכיח שהפסיד לקוחות ודאיים על מנת שיהיה בסיס לתביעת נזיקין.
- ב. אבדן ימי עבודה אינו עילה לתביעת נזיקין, אלא אם המזיק נהג ברשלנות פושעת.
- ג. אדם שהתחייב לשלם אם יקרה דבר מסויים, אם אירוע זה קרה כתוצאה מאירוע מאוד לא סביר, אין המתחייב חייב לשלם.

בית הדין הרבני לממונות, מעלה אדומים

[אתר דין תורה](#)

פיצוי על הפסד פרמיה של ביטוח רכב

תיאור המקרה

בין רכבו של התובע לזה של נתבע התרחשה תאונה. בתאונה ניזוק רכבו של התובע, והנתבע הודה באשמתו בתאונה. על פי הערכת השמאי, הנזק שנגרם לרכב היה כזה, שלמעשה יש כאן 'אבדן גמור', ועל כן הרכב לא תוקן, אלא חברת הביטוח פיצתה את התובע במחיר המחירון של הרכב.

לתובע ניתנה הברירה אם לתבוע את הפוליסה שלו עצמו, ואחר כך לתבוע את הפוליסה של הנתבע, או לתבוע רק את הנתבע, כמקובל. משיקולי נוחיות שלו, העדיף התובע את האפשרות הראשונה.

על פי ההסכם עם חברת הביטוח, במקרה של אבדן הרכב, התובע משלם את דמי הביטוח על שנה מלאה, אף שבאמצע השנה איבד למעשה את רכבו, ויצטרך פוליסה חדשה לרכב החדש.

טענות התובע

התובע תובע מן הנתבע לשלם לו את ההפסד שנגרם לו מחמת התאונה, דהיינו את דמי הפוליסה שהתובע נאלץ לשלם לריק. סכום זה נמוך מדמי ההשתתפות העצמית של הנתבע, ולכן אין אפשרות לתבוע את פוליסת הביטוח של הנתבע.

תשובת הנתבע

הנתבע טען שהוא אינו צריך לשלם את הפסד הפוליסה, כיוון שהפסד זה הוא רק גרמא. את התשלום עבור הנזק לרכב, בוודאי שאינו צריך לשלם, כיוון שהתובע כבר קיבל פיצוי מחברת הביטוח שלו. נוסף על כך, התובע היה יכול לתקן את הרכב בעלות נמוכה יותר במוסד ערבי, וסכום זה הנתבע היה מוכן לשלם.

פסק הדין

בית הדין חייב את הנתבע במלא סכום התביעה.

הנימוקים

סדר הדברים לבירור פסק הדין:

א. האם קבלת דמי הביטוח פוטרת את המזיק מלשלם?

ג. האם יש לפטור את הנתבע מלשלם משום שהנזק הוא גרמא?

א. פיצוי לניזק מבוטח

בשו"ת המהרש"ם (חלק ד סימן ז) דן במי ששרף את בית חברו, והבית היה מבוטח. המזיק טען, שכיוון שהבית מבוטח והניזק קיבל פיצוי מחברת הביטוח, לא מוטל עליו לשלם. וכתב המהרש"ם:

בשעה ששרף הבית נתחייב בתשלומין, ואם הבעל הבית הרוויח ולקח אסיקראציע (-ביטוח) מה לו לזה בכך... ואם כן החיוב של השורף במקומו עומד... מלבד כל אלה (הראיות), הדבר פשוט בעיני מסברא, שאין להשורף שום זכות במה שעשה זה לעצמו מסחר עם הסיקראציע, והוא ריווח של מסחר, והלא גוף הבית הוא של הבעל הבית, והוא שורפו, ואיך יעלה על הדעת, שהוא ירויח על ידי שזה עשה לעצמו מסחר מבחוץ וגובה דמי ההיזק גם מאחרים שיופטר השורף על ידי זה. ולכן לענ"ד גם מסברא פשוט דהשורף חייב לשלם להבעל הבית, אם עבור עצמו, ואם עבור חברת האסיקראציע, ואם הוא (-כלומר בעל הבית) יקחהו לעצמו ולא יתן לבעלי האסיקראציע (-כפי שהיה מחויב בחוק בזמנו) מה לו להשורף בזה?

דהיינו, הסכום שהניזק מקבל מחברת הביטוח, הוא עסק עצמאי בין הניזק ובין חברת הביטוח, והוא אינו פוטר את המזיק מלשלם על הנזק שנגרם לתובע. סברא זו כותב גם האור שמח (הלכות שכירות פרק ז). ואף שבשו"ת הרי בשמים (מהדורה תניינא סימן רמה) חלק על האור שמח, קבע בית הדין כי העיקר כסברת האור שמח.

לסברת המהרש"ם והאור שמח, היה התובע רשאי לדרוש מהנתבע את מלא סכום הנזק. חיוב זה אינו על נזק בגרמא, אלא נזק במעשה - הנזק שהזיק הנתבע לרכבו של התובע. ואמנם, למעשה התובע דורש רק את הפסד הפרמיה. במקרה כזה, אין בית הדין חייב לתת לתובע יותר מאשר הסכום שהוא תבע, וזאת על פי האמור ברמ"א (חושן משפט סימן יז סעיף יב), משום שרואים את התביעה המופחתת של התובע כמחילה. עם זאת, את הסכום שהתובע תובע חייב הנתבע לתובע מן הדין. אף אם התובע עצמו טען, שהסיבה לתביעה היא חיוב נזיקין על הפסד הפרמיה, שיתכן שהוא גרמא, וכפי שעוד יבואר להלן, אין זו אלא הסיבה לכך שלא מחל על מלא הסכום, אבל בסופו של דבר, התובע לא מחל על סכום זה, וממילא הנתבע חייב לשלם אותו בתורת מזיק בידיים, ולא בתורת נזק בגרמא. אף אם נאמר שהתובע מחל על הסכום כולו, ותבע רק על אבדן הפרמיה בתורת נזק, ברור שמחילה זו נעשתה בטעות, ומחילה בטעות אינה מחילה.

ב. חיוב המזיק בהפסד הפרמיה מדיני נזיקין

באופן עקרוני, הנזק שנגרם לתובע מאבדן הפרמיה, הוא נזק של גרמא. ואין לומר שיש כאן חיוב מדינא דגרמי, משום שלדעת הרא"ש, על מנת להתחייב מדינא דגרמי, צריך שהנזק יתרחש מיד בשעת המעשה, ושיהיה צפוי מראש שהנזק יגרם כתוצאה מהמעשה (-ברי היזקא).

בנדון דידן, הנזק של הפסד הפרמיה לא התרחש בשעת המעשה, ואף לא היה צפוי מראש, שכן לא לכל אדם יש ביטוח מקיף, ואף אם יש לו, לא בכל מקום קיים התנאי הקובע שהמבוטח אינו זכאי להחזר דמי הביטוח.

עם זאת, בית הדין קבע שיש מקום לחייב את הנתבע על הנזק שגרם משני טעמים:

ראשית, הניזק נהנה מהנזק. בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב סימן פח) דן במי שגרם נזק לרכבו של חברו. הניזק ויתר על תביעת הנזק עצמו מהמזיק, ותבע את חברת הביטוח. אולם, את עליית הפרמיה הוא תובע מהמזיק. וכתב, שאף שעליית הפרמיה היא גרמא, חייב המזיק לשלם. וטעמו:

אין לפטור הנתבע (-מהפסדים אלו), דהרי בודאי אם החברה לא תשלם (כלומר אילו לא תבע הניזק את הביטוח), אז על הנתבע לשלם (את הנזק), ובנידון דידן נמי, אם היה התובע אומר שאין רצונו לתבוע ההפסד מהחברת בטוחן מחמת שיפסיד יותר על ידי זה, היה הנתבע מחויב לשלם... והוא בקש מהם לטובת הנתבע... והלואי אם לא התחיל לבקש מהם, והרבה הפסיד... אם כן, לא עדיף ממה שלא שלמו, וזה לא שייך לדין גרמא לומר דאין לחייב להנתבע על גרמא, דהרי חיובו על ההיזק הוא מדין פושע, ורק אנו רוצים לפוטרו מטעם שלא היה להתובע היזק מחמת שהחברה (של הביטוח) שלמו לו, על זה אנו אומרים שלא הוי תשלומין מחמת שיצא שכרו בהפסדו.

העיקרון שמחדש ה'מנחת יצחק' הוא, שאין אפשרות לאדם להיפטר בטענת גרמא, כאשר אלמלא הוצאה של הניזק, היה המזיק חייב לשלם על נזק שנעשה בידיים.

בית הדין מצא מקור לסברא זו בדברי הרא"ש (בבא קמא פרק ב אות ו). הרא"ש יוצא מן הדיון במי שדר בדירת חברו שלא ברשות. הכלל הוא, שאם אותה החצר אינה מיועדת להשכרה, אף שמי שגר בחצר היה משלם עבור שכירות, הרי זה 'זה נהנה וזה לא חסר' ופטור. הרא"ש דן במקרה הפוך - זה לא נהנה וזה הפסיד, כגון אדם שאין דרכו לשלם שכירות, וגר בחצר העומדת להשכרה. הרא"ש כותב שלמרות שהנזק שגרם הפולש לבעל החצר, דהיינו מניעת הרווח שהיה בעל החצר יכול להרוויח אילו החצר היתה פנויה, הוא גרמא בעלמא, הפולש יהיה חייב לשלם. וטעמו: 'משום שאכל חסרונו של זה'.

גם בנדון דידן, בעקרון הנתבע היה צריך לשאת במלא ההפסד שנגרם לתובע. גם לדעות החולקות על המהרש"ם והאור שמח, וסוברות שבמקרה שהניזק מבוטח אין על המזיק חיוב תשלומים, ברור שהמזיק נהנה מההוצאות שהניזק הוציא עבור הביטוח, ולכן הניזק אינו יכול להיפטר מחיובי גרמא, שכל סיבתם הוא העובדה שהניזק ביטח את עצמו.

הנימוק השני לחייב על גרמא בנדון דידן הוא דברי הרמ"א (חושן משפט סימן שפו סעיף ג) :

יש אומרים דבכל גרמא בנזקין, אם הוא דבר שכיח ורגיל, חייב לשלם משום קנס

ואף שהשי"ך (שם סק"ד) צמצם את היקפה של שיטה זו לדוגמאות המפורשות בשי"ס בלבד, הסמ"ע (סק"ח) הבין שלשיטה זו בית דין רשאי לחייב משום גרמי בכל נזק מצוי ושכיח, וכן פסק ערוך השולחן (חושן משפט סימן שפו סעיף כ).

היות שניזקים מתאונות דרכים מתרחשים באופן תדיר ביותר, ובדרך כלל הצדדים מבוטחים, יש לבית הדין להחמיר ולחייב מדינא דגרמי גם על נזק עקיף, כדי לגרום לציבור לנסוע בזהירות.

בית הדין לממונות גזית, שדרות

[אתר דין תורה](#)

עסקה שנערכה באמצעות מתווך

תיאור המקרה

לתובע היתה הטבה אצל חברת סלולר מסויימת, לרכישת מכשירים כאשר התשלום יהיה 900 ש"ח למכשיר, או 36 חודשי שימוש במכשיר. התובע עצמו לא היה צריך להשתמש בהטבה זו, אולם הוא רכש ארבעה מכשירים, לשימוש של הנתבע, שאיתו הוא בקשרי עסקים. מי שחתם על החוזה עם חברת הסלולר הוא הנתבע, אם כי הנתבע היה נוכח בשעת חתימת החוזה.

לאחר 3 חודשים הפסיק הנתבע את השימוש במכשירים, ולאחר 5 חודשים נוספים, הוא החזיר את המכשירים לתובע. משמעות הפסקת השימוש במכשירים היא, שהתובע יצטרך לשלם עליהם לחברת הסלולר.

חודשיים לאחר מכן, פנה הנתבע לחברת הסלולר, והסדיר עמה את תשלום החוב במכשירים אלו - חוב זה כולל תשלום עבור שיחות שביצע הנתבע, עלות המכשירים וכן ריבית פיגורים. סה"כ 6,500 ש"ח, כאשר אין אפשרות לקבל מחברת הסלולר פירוט מדוייק של החוב.

טענות התובע

התובע טוען, שהנתבע חייב לשלם לו את כל הסכום שהוא שילם בגללו לחברת הסלולר.

תשובת הנתבע

הנתבע מודה שהוא חייב לשלם עבור השיחות. להערכתו, מדובר בסכום של 2,000 ש"ח. אולם, הוא טוען שלא ידע על כך שלתובע יש הטבה כזו בחברת הסלולר, ולכן לא טרח לידע את התובע על הפסקת השימוש במכשירים. מסיבה זו, אין לחייבו על כל תשלום מעבר לתשלום על השיחות.

פסק הדין

בית הדין חייב את הנתבע בשני שליש מהחוב, בתורת פשרה.

הנימוקים

סדר הדברים לבירור פסק הדין:

א. מה אופי העסקה שבין התובע לנתבע

ב. אופן חלוקת החוב בין התובע לנתבע

א. אופי העסקה שבין התובע לנתבע

בית הדין קבע, שהחייב לחברת הסלולר הוא התובע. עם זאת, הנתבע קנה את הפלאפונים מן התובע, במשיכת המכשירים, והתחייב לשלם לתובע תמורתם.

התובע והנתבע מסכימים, שהעסקה נעשתה כטובה לנתבע. לכן, העסקה שבין התובע לנתבע היא למעשה העתק מדוייק של העסקה שבין התובע וחברת הסלולר, ולכן טענתו של הנתבע, שהוא לא ידע מפרטי ההסכם, אין בה ממש. אילו הנתבע היה רוצה, היה יכול לברר, שהרי הוא נכח בזמן חתימת ההסכם בין התובע לחברת הסלולר.

נמצא, שחובתו של הנתבע לשלם לתובע, כוללת גם את התשלום על המכשירים, במידה ויהיה. היות שחובה זו היא התחייבות, ולא חיוב מדין נזיקין, חייב הנתבע לשלם, אף אם לא התכוון להזיק ולא ידע שהפסקת השימוש גורמת הפסד לתובע.

ב. אופן חלוקת החוב בין התובע לנתבע

לאחר שהנתבע החזיר את המכשירים לתובע, התמהמה התובע מלהחזיר את המכשירים לחברה, או לסגור עם החברה את החוב. לכן הוא חייב לשאת בכל המשמעות הכספית של האיחור. למעשה לא ניתן לחשב בצורה מדויקת את המשמעות של האיחור היות והדבר משליך גם על הסכום שדורשת החברה עבור המכשירים.

היות שאין אפשרות להגיע להגדרות מדויקות, החליט בית הדין להשתמש בכוח ההלכתי הניתן לבית הדין להכריע על פי שיקול הדעת, כדי שהדין לא יישאר חלוק, כמבואר בשולחן ערוך (חושן משפט סימן יב סעיף ה). בית הדין קבע שעל הנתבע לשלם שני שלישי מהחוב.

בית הדין לממונות גזית, שדרות

[אתר דין תורה](#)

פיצויים על אבדן ימי עבודה

תיאור המקרה

בין התובע לנתבע היו בעבר קשרי מסחר הדדיים. עקב קשיי נזילות של הנתבע, הוא ביקש מהתובע צ'ק דחוי. על סך 30,000 ש"ח. הוא התחייב לא להשתמש בצ'ק כשלעצמו, אלא להשתמש בו כעירבון בבנק. לאחר זמן נקלע הנתבע למצוקה כלכלית, והבנק הציג את הצ'ק על שם התובע לפירעון. התובע נאלץ לפתוח בהליכים משפטיים מול הבנק, ולבסוף הגיע איתו להסכם. נגרם לו הרבה עוגמת נפש וכן בזבוז זמן.

טענות התובע

התובע תובע את 30,000 השקלים שהם סכום הצ'ק ובנוסף 7800 ש"ח שכר עורך הדין וכן פיצוי על סך 10,000 ש"ח אובדן שכר של ארבעה ימי עבודה ועוגמת הנפש.

תשובת הנתבע

הנתבע מוכן לשלם את החוב של 30000 ש"ח וכן את שכר עורך הדין. לגבי אובדן ימי עבודה ועוגמת הנפש הוא לא מוכן לשלם. הוא עצמו עזר לתובע הרבה פעמים בעבר, והשקיע ממרצו וזמנו עבורו. הבעיה שהתעוררה הייתה לא צפויה ובוודאי ללא שום כוונת זדון. שמעון עצמו היה נוכח במשפט לכן לא היה צורך בראובן המיוצג על ידי עורך דין.

פסק הדין

בית הדין פטר את הנתבע מלשלם על אבדן ימי העבודה.

הנימוקים

סדר הדברים לבירור פסק הדין:

א. האם הנתבע חייב לשלם מתורת נזק?

ב. האם הנתבע חייב לשלם מתורת התחייבות?

א. חיוב הנתבע מתורת נזק

ראשית, התובע הוא עצמאי, ולא הוכיח שבאותם ימים היו לו פניות מצד לקוחות, שנאלץ לבטלן עקב ההתדיינות עם הבנק. לכן, התובע לא הוכיח בעצם שנגרם לו הפסד כלשהו.

שנית, אף אם התובע היה מוכיח שנגרם לו הפסד, מכל מקום, האחריות של הנתבע היא עקיפה בלבד. נזק כזה הוא גרמא בלבד, ומן הדין יש לפטור את הנתבע, כמבואר בשולחן ערוך (חושן משפט סימן שפו סעיף א).

אף אם היה מקום לומר שיהיה בנדון דידן חיוב מדינא דגרמי, קבע בית הדין שאין לחייב. זאת משום, שעל פי התרשמות בית הדין, הנתבע לא ידע שהעסק שלו לקראת התמוטטות, ולכן אין כאן לא כוונת זדון, ואף לא התרשלות פושעת, שהם מרכיבים הכרחיים בחיוב מדינא דגרמי.

ב. חיוב הנתבע מתורת התחייבות

בית הדין העלה אפשרות, שישנה אומדנא דמוכח, שכאשר הנתבע קיבל את הצ'ק מהתובע, הוא התחייב לפצות את התובע על כל הפסד שיגרם לתובע מחמת הצ'ק, קודם שהנתבע יחזיר לו את הצ'ק.

אולם, גם אם היתה התחייבות כזו, מסתבר שהיא מתייחסת לחששות סבירים, כגון שהנתבע יאבד את הציק, ואדם שלישי יפדה אותו וכדומה. אולם, היות ששני הצדדים לא חשבו שהבנק יציג אי פעם את צ'ק לפירעון, ההתחייבות לא היתה על דעת מקרה מעין זה. והרי זה דומה למה שאומרת הגמרא בכתובות (ב:), שאדם שהתחייב לשלם אם יקרה דבר מסויים, ואותו דבר התרחש בעל כרחו של המתחייב, הרי הוא חייב לשלם. אולם, אם ההתרחשות נבעה מאירוע מאוד לא סביר, במקרה כעין זה לא התחייב המתחייב לשלם.

שער לדין

מקרים שבהם מותר לחזור מהעסקת שכיר

לאחר שעסקנו במצבים שבהם שכיר רשאי לחזור בו, נדון כעת בשאלה, האם ישנם מצבים שבהם בעל הבית רשאי לחזור בו. דוגמא אחת ציינו כבר לפני שני גיליונות - בעל הבית רשאי לחזור בו אם הוא מפצה את השכיר על אובדן שכרו. אולם, בגליון זה אנו מבקשים למצוא דוגמאות למצבים שבהם בעל הבית חוזר בו למרות שנגרם הפסד לשכיר.

הגמרא (בבא מציעא עו:) אומרת, שאם אדם שכר פועלים על מנת להשקות את השדה, ובאמצע היום התייבש הנהר שממנו משקים הפועלים את השדה, הרי זו פסידא של הפועלים, ואין בעל הבית צריך לשלם להם שכר על חצי היום שבהם אינם יכולים לעבוד. אמנם, אם מדובר בנהר המתייבש לעיתים, ובעל הבית ידע זאת והפועלים לא ידעו, הרי זו פסידא של בעל הבית, ויצטרך לשלם להם שכר גם על חלק היום שלא היו יכולים לעבוד. הרא"ש (סימן ג) ניסח את המסקנה העולה מהגמרא הזו:

דכל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתיהו, לא פועל ולא בעל הבית, אי נמי תרווייהו איבעי להו לאסוקי אי בני מתא
נינהו, פסידא דפועלים, דהמוציא מחברו עליו הראיה וידו על התחתונה.

ולכן, כאשר ישנו אונס שמחמתו אין הפועל יכול לעבוד, הפועל הוא זה שמפסיד.

מקרה נוסף הנדון בגמרא שם הוא המקרה ההפוך - אדם שכר פועל להשקות את השדה, וירד גשם, ועבודתו של הפועל אינה נצרכת יותר. הגמרא אומרת, שגם במקרה זה הפועלים מפסידים. אלא שהראשונים מקשים על כך מסוגיא במסכת גיטין (עד):

ההוא גברא דאמר ליה לאריסיה: כולי עלמא דלו תלת דלוותא ואכלי ריבעא, את דלי ארבעה ואכול תילתא, לסוף
אתא מיטרא, אמר רב יוסף: הא לא דלה, רבה אמר: הא לא איצטריכא. לימא, רב יוסף דאמר כרבנן, ורבה דאמר
כרבן שמעון בן גמליאל! ותיסברא? והא קיימא לן הילכתא כוותיה דרבה.

הגמרא בגיטין עוסקת במקרה דומה מאוד - אדם העסיק אריס להשקות את השדה, ואף הוסיף לו שכר על מנת שישקה יותר מהמקובל. בסופו של דבר בא הגשם והשקה, כך שההשקיה האחרונה אינה נחוצה. לדעת רבה, שהלכה כמותו, האריס זכאי לתוספת השכר, אף שלא היה צריך לעבוד תמורתה. הראשונים הקשו, שלכאורה אלו שתי סוגיות סותרות.

התוספות (בבא מציעא עז. ד"ה דאגר) כותבים, שאריסות היא שכירות לטווח זמן ארוך, ובהחלט יתכן שירד גשם במשך הזמן, ובעל הבית לקח את הדבר בחשבון, ולכן התשלום הוא אפילו אם ירד גשם.

הרי"ף (גיטין לה:) כתב לחלק בין שכיר ובין אריס. באריס, כיוון שהוא כשותף בקרקע, אין השכר עבור העבודה שעובד, אלא מחמת חלקו בקרקע. כדעתו כתב גם הרמב"ם (הלכות שכירות, פרק ט הלכה ו).

שיטה שלישית מביא הרי"ף (גיטין שם) בשם הראב"ד - יש לחלק בין שכיר לקבלן. שכרו של השכיר תלוי בכך שעושה מלאכה, וכשהמלאכה לא נעשתה על ידו, סוף סוף לא עשה. לעומת זאת, קבלן מקבל שכר עבור מלאכה גמורה, ואין זה משנה מי גמר אותה

נמצא, שכאשר קורה אונס, שמחמתו בעל הבית אינו זקוק לפועל אם מדובר במצב שבו הפועל אינו יכול לעשות את מלאכתו, רשאי בעל הבית לחזור בו, ולא לשלם לפועל עבור המלאכה שלא עשה. ואם מדובר במקרה שבו עבודתו של הפועל הושלמה מאליה, הרי שבשכיר לכולי עלמא רשאי בעל הבית לחזור בו ולא לשלם לפועל על עבודתו.

הדוגמא הנוספת שבה נדון היא, חזרת בעל הבית כאשר הפועל עושה עבודה רשלנית. הגמרא במסכת בבא מציעא (קט.) אומרת:

רוניא שתלא דרבינא הוה אפסיד סלקיה. אתא לקמיה דרבא אמר ליה חזי מר מאי קא עביד לי. אמר ליה שפיר עביד. אמר ליה הא לא התרה בי. אמר ליה לא צריכא להתרות. רבא לטעמיה, דאמר רבא מקרי דרדקי שתלא טבחא ואומנא וספר מתא כולן כמותרין ועומדין דמי, כללא דמילתא כל פסידא דלא הדר כמותרין ועומדין דמי. בגמרא מבואר, שישנם עובדים מסוימים, שניתן לפטרם ללא התראה, אם הם מתרשלים בעבודתם. ונחלקו הפוסקים במסקנה העולה מגמרא זו. נביא כאן את דברי הרמב"ם והראב"ד (הלכות שכירות פרק י הלכה ז):
הנוטע אילנות לבני המדינה שהפסיד, וכן טבח של בני העיר שנבל הבהמות, והמקיז דם שחבל, והסופר שטעה בשטרות, ומלמד תינוקות שפשע בתינוקות ולא למד או למד בטעות, וכל כיוצא באלו האומנים שאי אפשר שיחזירו ההפסד שהפסידו, מסלקין אותן בלא התראה שהן כמותרין ועומדין עד שישתדלו במלאכתן, הואיל והעמידו אותן הצבור עליהם. **השגת הראב"ד**: וכן נמי אם שתלא דיחיד.

מדברי הרמב"ם משמע, שניתן לפטר על סמך התרשלות בלבד רק עובדי ציבור. ואילו הראב"ד הבין, שדין זה נכון לגבי כל פועל. המפרשים התלבטו בדברי הרמב"ם, שכן בגמרא מדובר על רוניא שהיה פועל של רבינא, ובפשטות הוא לא היה עובד ציבור.

מחמת קושיא זו כתב אבן האזל (שם), שיחיד בוודאי שיכול לסלק פועל, גם ללא סיבה כלל. וכל החידוש בגמרא שם הוא, שעובד ציבור, לא ניתן לפטרו בצורה שרירותית גם במידה ולא הוגדר זמן שכירותו, אלא אם התרשל. ורבינא שלא רצה לפטר את רוניא סתם, רצה לנהוג לפניו משורת הדין.

אמנם, מדברי הראשונים משמע, שהרמב"ם סובר שהחידוש בגמרא הוא שרק עובד ציבור ניתן לפטר בלי התראה, משום שעל עובדי ציבור להקפיד יותר ולהיות יותר אחראים. כן משמע מדברי הטור (חושן משפט סוף סימן שו), וכן משמע מדברי המחבר והרמ"א (סימן שו סעיף ח), שהבינו שלדעת הרמב"ם הדין בגמרא נאמר דוקא בעובד ציבור.

על כל פנים, מדברי כולם למדנו, שלאחר התראה, בוודאי שניתן לפטר פועל כאשר הוא עושה עבודה רשלנית.

עת לדון

חתן שניזוק כתוצאה משבירת כוס שסופקה על ידי בעל האולם

הרב עקיבא כהנא

מעשה שהיה לפני כחודש שחתן בא לשבור את הכוס שהאולם סיפק לו, והסתבר שהכוס היתה קשה לשבירה. כתוצאה מכך החתן היה צריך לדרוך בכוח על הכוס, ושברים נכנסו לרגליו, החתן נזקק לטיפול רפואי, ובכל ליל החתונה הוא שהה בבית החולים, האם בעל האולם, חייב לשלם לחתן את הנזק שנגרם לו? בגליון זה נדון רק בחיובו בעל האולם בהוצאות האשפוז וכדומה, ולא בעגמת הנפש וההפסד שנגרמו עקב ביטול האירוע.

המשנה בתחילת בבא קמא (ב.) מציינת ארבע אבות נזיקין – השור, הבור, המבעה וההבער. לענייננו חשובים שנים מהם – הבור והאש.

אב הנזיקין 'בור' הוא בעצם שם כולל לכל התקלות שאדם גורם באופן שבני אדם אחרים עלולים להיתקל בהם. למשל מוטות הבולטים מקיר בניין, וגורמים לבני אדם להיות ניזוקים, או כל דבר אחר שמהווה תקלה לאנשים שאמורים להיות במקום, ועלולים להיפגע. הקריטריון לחיוב, 'תחילת עשייתו לנזק' דהיינו, צריך להראות, שמה שעשה המזיק היה נחשב כתקלה מלכתחילה.

הגמרא בבבא קמא (כז:.) אומרת שאדם שהניח חפץ ברשות הרבים, ובא אדם אחר ונתקל בו, האחריות מוטלת על בעל החפץ. והטעם: 'שאיך דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים'.

על פי גמרא זו פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן תיב סעיף א):

המניח את הכד ברשות הרבים, ובא אחר ונתקל בו ושברו, פטור, שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים. ואם הוזק בו, בעל הכד חייב.

דהיינו, לא זו בלבד שאם אדם אחר יזיק את החפץ, יהיה המזיק פטור, אלא שאם הנתקל ניזוק בעצמו, מי שהניח את החפץ יהיה חייב.

אמנם, כל זה בחפץ שאדם הניחו ברשות הרבים, ואדם אחר נתקל בו, שאז אנחנו מניחים שנתקל שלא בכוונה. אולם, האם כך יהיה הדין גם במקרה שלנו, שבו החתן ניזוק תוך כדי ששבר את הכוס במודע? לפי אחת הגרסאות בגמרא בבבא קמא (ו.), אם ראובן הניח חפץ ברשות הרבים, ובא שמעון ובעט בחפץ שלא בכוונה, כך שהחפץ פגע בלוי, יהיה שמעון חייב.

התוספות (ד"ה לאתווי) מבינים, שבמקרה המתואר, לעיתים ראובן יהיה חייב מדין 'אש'. אב הנזיקין 'אש' הוא שם כולל למקרה שבו אדם יצר מזיק בתוך ביתו, והמזיק זו למקומות אחרים על ידי כוחות נורמליים של הטבע, ומזיק במקומות אחרים. במקרה של אש, מדובר באדם שהדליק אש בתוך שדהו, והאש עוברת לשדות אחרים ע"י הרוח. בהקשר של החפץ שנבעט על ידי שמעון, אם שמעון לא היה אמור לראות את התקלה, הרי שמעון הוא בעצם 'כוח טבעי' שהעביר את המזיק שהניח ראובן למקום אחר ששם הוא הזיק. ולכן ראובן יהיה חייב. אולם, אם באופן טבעי שמעון היה אמור לראות את החפץ, הרי ששמעון יהיה חייב ולא ראובן.

אמנם, יש מן האחרונים שלמדו שרש"י חולק על תוספות, וסובר שראובן שמניח את התקלה יהיה פטור, במקרה שתואר לעיל, משום שחפץ המונח ברשות הרבים אינו דומה לאש. אש מזיקה כבר במקומה, אלא שהיא יכולה לזוז למקום אחר ע"י הרוח. אולם, במקרה שאדם שם חפץ ברשות הרבים, החפץ אינו דבר מזיק מצד עצמו, אלא רק אם אנשים נתקלים בו נוצר מזיק, וזאת מהכוח התנועה של האדם הפוגע. ולכן

לדעת רש"י לא ניתן כלל לחייב את המניח את התקלה. אבל, יש מהאחרונים שהבינו, שרש"י אינו חולק באופן עקרוני על התוספות.

במקרה שלנו, בעל האולם נתן לחתן כוס, וזה שבר אותה. אילו אדם שלישי היה נפגע משברי הכוס, האם מי שנתן את הכוס לדורך היה חייב?

לשיטת התוספות, היות שברור שהכוס הונחה כדי שהחתן ישבור את הכוס, הרי זה כמו מניח תקלה, שהמניח יהיה חייב, ולא מי שהזיזה. אמנם, אליבא דהאחרונים שהבינו בדעת רש"י שהוא חולק באופן עקרוני על התוספות, הרי גם כאן הכוס כשלעצמה לא היתה דבר המזיק, ורק מכוח הדריכה של החתן היא הפכה לדבר המזיק, וממילא אין מקום לחייב את בעל האולם על הנזקים שגרם החתן.

יש לציין שניתן לדמות את הסיפור הזה למקרה שהיה, שאדם מכר מלח לאדם שביקש ממנו סוכר. אותו אדם הלך לביתו, והכין אוכל עם כמויות שמתאימות לסוכר, וכתוצאה מכך הוזקו המאכלים הללו, ולא היו ראויים לאכילה. כששאלו את הרב שלמה זלמן אויערבך אמר שלדעתו יתחייב המוכר לשלם את כל סכום המאכלים שהכינו עם המלח, מכיוון שחייב מדין אש, וכפי שביארנו, שכיון שהמוכר כאשר מביא את המלח במקום הסוכר לקונה יודע שהקונה ישתמש.

ונמצא שלשיטת תוספות, וכן פסק למעשה הרב אויערבך, חייב בעל האולם בנזק שנגרם לחתן, ובלבד שמניחים שהחתן לא אמור להבחין בעובי הכוס, אם בגלל גודל השעה, או אם בגלל שהכוס היתה עטופה וכדומה.

אמנם, יש לזכור שכל אבות הנזיקין מלבד אדם, חייבים רק על נזק שנגרם, ולא על ריפוי, שבת בושת וצער. ולכן, חיובו של בעל האולם מדין מזיק מתייחס רק לנזק קבוע, אם נגרם לחתן. אבל אם מדובר רק בנזק של הריפוי, הכאב ואבדן ימי עבודה, בעל האולם לא יתחייב לשלם מדין בור או אש.